

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Сафонік Лідії Миколаївни

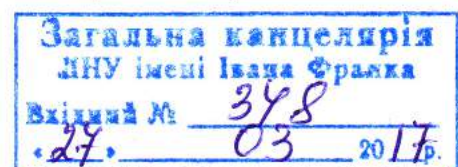
«Концептуалізація сенсу життя у неklasичних філософських підходах:

соціально-антропологічний контекст»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук

зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Пошуки раціональної відповіді на питання сенсу життя є чи не найбільш класичною темою філософських досліджень – в усі часи філософи звертаються до неї і з повними на те підставами знаходять щоразу нові аспекти її розгляду, ба більше – з повними підставами знаходять щоразу нові варіанти осмислення цієї проблеми. Втім, як правило, ці звернення не відрізняє фокусування на темі сенсу життя – до неї звертаються переважно побіжно, хоча й з належною шанобою. Але якщо автор спеціально концептуалізує цю тему, отримуємо класичні філософські твори – Платона, Цицерона, Сенеки, Мішеля Монтеня, Блеза Паскаля, Сьорена К'єркегора, Льва Толстого, Мартина Гайдегера, Альбера Камю та багатьох інших провідних представників світової філософії. Особливість дисертаційного дослідження Лідії Миколаївни Сафонік полягає у тому, що воно підводить певний підсумок цілому етапу концептуальних пошуків сенсу життя, а саме неklasичному періоду розвитку філософської думки. Логічну межу таким пошукам покладає поява феноменів з префіксом «пост» – постмодерну, постіндустріалізму, врешті постнекласики і «постправди» – що явно позначає внутрішню кризу самої позиції не-класики як відмови від класичності як чіткої визначеності і сталості у смислових орієнтирах. Запит на повернення до класичної простоти і однозначності, критеріальної чіткості вже переріс суто науковий запит і все більше набуває характеру соціального замовлення у кращому сенсі цього слова: все ширші верстви суспільства потребують чесного і справедливого вирішення надмірно загострених проблем їхнього

повсякденного життя – без оманливих у своїй звабливості та легковажності розважальних практик знецінення проблем, без спроб редукувати цінності до кон'юнктурних запитів, а сенс життя – до його підпорядкування черговому бренду. Заслуга дисертантки полягає у тому, що критикуючи метафізичний спадок класичної філософії, її «букву», вона не відкидає її духу, а тому аналіз неklasичних філософських підходів вона робить знаряддям повернення до витокової, «вісьової» (за Карлом Ясперсом) філософської класики – виявлення не викривленого, оригінального, чистого розуміння сенсу людського життя.

У цьому ракурсі дисертантка визначає головну мету свого дослідження – «керуючись соціально-антропологічним аналізом феномену сенсу життя виявити особливості його концептуалізації в контексті неklasичних філософських підходів». Відповідно до мети визначено і головні методи, якими послуговувалася авторка, серед яких ми наголосили би на пріоритетності аксіологічного, екзистенційного та герменевтичного. У авторському переосмисленні ці методи, як і зазначені нею інші, працюють на продовження традиції тієї екзистенційної аналітики, яку започаткував Мартин Гайдегер. Яскравою відмітною рисою даного дослідження і безумовним його досягненням є осмислення філософських проблем сенсу життя через нове розкриття вже відомих екзистенціалів та спроби виявлення нових. Зокрема, заслуговує на підтримку системне дослідження тем закорінення, знекорінення і безґрунтів'я у тісному зв'язку з іншою групою споріднених термінів, а саме осмисленості, сенсо-розуміння, смислоконститування і порозуміння. Завдяки досягненню методологічно виваженої позиції дисертантка отримала адекватне співвідношення цінностей та смислів, значущості та фактичності – саме того, що визначає не лише специфіку людського буття, а саму його можливість. Таким чином, завдяки соціально-філософській постановці фундаментальних питань розкриття сенсу людського життя робота набула також значущості й для інших філософських та спеціально-наукових дисциплін, які досліджують людину – передусім

соціальної антропології. Соціальна антропологічна проблематика, таким чином, не лише послужила первинним матеріалом для даного соціально-філософського дослідження, але й завдяки його здійсненню набула нового звучання, нових перспектив її розгляду та розв'язання.

На наш погляд, дане дисертаційне дослідження має низку сильних сторін, на яких варто зупинитися окремо.

Передусім, варто звернути увагу на копітку роботи авторки з філософською мовою. Окрім того, що нею у першому розділі здійснено ретельний порівняльний аналіз мовних засобів передачі розрізнення між термінами «сене» і «смісл» – на матеріалі герменевтичного аналізу відповідних термінів передусім у англійській, німецькій, українській мові – авторка також упродовж усього свого дослідження здійснює інтенсивну розробку української мови як живої філософської мови. Це відчувається буквально у кожному підрозділі її дослідження, де одночасно з оперуванням звичною філософською термінологією авторка інтенсивно використовує літературно-поетичний потенціал української мови для передачі здобутих нею філософських сенсів – для більш точної фіксації фактичного та більш переконливого формулювання значущого, з використанням не лише системи понять, але й значної частини художнього арсеналу образів, метафор, різного роду порівнянь та підсилення впливу на реципієнта тексту. Текст даної дисертації виявляється тому водночас філософськи адекватним і водночас надзвичайно мотиваційно насиченим. Авторка досліджує наявні і створені раніше філософські мотивації і водночас створює нові, власні та задає сенсові підстави та смислові горизонти для майбутніх подібних мотивацій. Усі ці мотивації працюють на справу соціальної філософії – розкривати значущість для людини соціальної дійсності як джерела сенсів життя і значущість життєвих сенсів для творення нової соціальності, постійного і розмаїтого перетворення суспільства завдяки наповнення його живими смислами.

Ці міркування дають підстави цілком підтримати ті пункти новизни, які стосуються не лише термінологічного, але й понятійного та категоріального

розрізнення «сенсу» і «смислу». Зокрема, повністю поділяємо тезу, викладену у п'ятому положенні новизни – щодо того, що «концептуалізація сенсу життя в некласичних філософських підходах ґрунтується на явному і неявному когнітивно-семіотичному розмежуванні сенсів й смислів; якщо сенси стосуються проблем закорінення в чуттєво-тілесній складовій людської природи, окреслюючи унікальність й самотність індивідуального та спільного людського досвіду, то смисли обумовлюються вербальним рефлексивним мисленням з його знаково-символічним опосередкуванням завдяки залученню “трансцендентальної комунікативної спільноти”» (с. 15). Цілком поділяємо думку, що на рівні цієї спільноти продукуються і узгоджуються смисли, а не життєві сенси, тому тут навряд чи доречно говорити про повномасштабне розгортання етичного дискурсу, як це намагаються обґрунтувати Кар-Отто Апель та Юрген Габермас. Вже тут ми бачимо можливість на практиці застосувати положення, запропоноване у третьому пункті новизни авторки – щодо необхідності «методологічно розмежувати концепти “смислу” і “сенсу” в застосуванні їх до аналізу різних концептуально-теоретичних схем і суспільної дійсності» (с. 14). Ці положення отримали докладне обґрунтування передусім у перших двох розділах дисертаційного дослідження.

Окремо варто зупинитися на центральній для авторки метафорі протиставлення вертикальної та горизонтальної моделей сенсотворення соціального життя, якою вона завдячує, вочевидь, найбільшою мірою Мартину Гайдегеру з його критикою метафізики суб'єкта. В цілому варто підтримати застосування авторкою цією метафори як плідної для цілей її дослідження, хоча варто робити обережні корективи щодо недоречності категоричного протиставлення не лише «моделей сенсотворення соціального життя», але й самих його горизонтальних та вертикальних вимірів. Якщо цілком справедливо, що «вертикальна модель сенсотворення соціального життя втратила актуальність, як така, що носила тоталізуючу функцію мислення й провокувала ситуацію неспроможності індивідуального

самоздійснення людини» (перше положення новизни), то «конституювання ієрархічних ментальних смислів й життєвих сенсів» нам видається все ж невикорінним і неминуче пов'язаним з ієрархічною природою самого соціального як феномену (до речі, не лише у людському суспільстві, але й у соціальних відносинах тварин, та й узагалі в усіх природних формах соціальності). Так, наприклад, базовий для соціальності феномен визнання неможливо редукувати лише до його «горизонтальних» версій, до логіки комунікативної дії Юргена Габермаса. Ще Лео Штраус звернув увагу на те, що визнання у більшості випадків реалізується саме у вертикальному режимі і апелює до знаменитої діалектики пана і слуги (Herr-Knecht-Verhaeltnis) Георга Гегеля. У Мартина Гайдегера ця пара понять пере витлумачується як «провідництво-послідовництво» (Fuehrerschaft-Gefolgschaft) (промова «Самоствердження німецького університету»), що пом'якшує метафізичність панування суб'єкта над об'єктом і переводить вертикальні соціальні стосунки у режим пошуку взаємності. Чи можливо уникнути при цьому соціальних тотальностей? Франкфуртська школа соціальних досліджень давала негативну відповідь. Однак, представники цієї школи досліджували масове суспільство та його культуру в цілому, якщо ж мова йде про особисті взаємини, стосунки між «Я» і «Ти», до чого підводить нас дисертантка, тоді мова має йти про постійну роботу кожної людини над собою, а також спільну роботу притомних людей щодо уникнення небезпек підпорядкування цим тоталізуючим вертикальним моделям. В усякому разі, на рівні суспільства подолати їх вплив раз і назавжди неможливо, тоді як на рівні філософських досліджень дисертантка цілком слушно відзначає намагання представників некласичного типу філософування звільнити свої концепції від цього тоталізуючого впливу, у тому числі й передусім, через відмову від «вертикальних» пояснювальних моделей та інших подібних концептуальних схем.

З урахуванням подібних пересторог цілком приймаємо тезу дисертантки, викладену нею у четвертому положенні новизни, що

«...застосування горизонтального принципу щодо “осенсовування життя”, на основі якого відбувається теоретична рефлексія соціальної дійсності в неklasичних філософських підходах, дає змогу теоретично деконструювати ієрархічно конструйовану соціальну дійсність, як таку, що здійснюється за участю раціонального осягнення світу людини й стосується сенсо-відчуття, уможлививши формування неklasичного сенсо-розуміння і смислотворення та відповідних йому дискурсивно-етичних практик й світоглядно-когнітивних орієнтацій» (с. 14-15).

Також варто звернути увагу на те, що дисертантка сама створює своєрідну нову ієрархію, нові вертикальні взаємини – між сенсом життя як базовим у суспільному бутті людини та смислами, як такими, що потребують для кожної людини легітимації з боку «розгортання сенсових дискурсів», а тому постають для людини як своєрідна «надбудова» над цим сенсовим базисом. Ціннісно-смісловий спосіб буттювання сенсу, який розкриває дисертантка, дає підстави осягнути як і завдяки чому «сміслоконститууювальна активність людини обумовлюється метафізичним, філософським, науковим та художнім типами мислення і впливає на формування семіотично-епістемних контекстів життєсвіту і культури (наприклад, християнського, мусульманського, секулярного тощо) й стосується властивих їм естетичного досвіду з його провідними сенсами та перцептивними орієнтаціями» (с. 15).

Чи не найбільшу особистісну, а не лише фахову підтримку викликає звернення авторки до теми притомного сенсо-розуміння та значущості комунікації, порозуміння і зрештою солідарності притомних у згаданому життєвому сенсі слова людей. Повністю підтримуємо також сформульовану авторкою тезу, що «завдяки дискурсивно-етичним практикам “відповідального життя” неklasична людина спроможна конституювати сенсо-розуміння як дискурс (притомне сенсо-розуміння), викликаючи альтернативні інтерпретації, дискурси й парадигми соціального розвитку» (с. 16). На цій основі авторка робить цілком підставовий висновок про «людина

постнекласичної доби під впливом смислих орієнтацій на самоздійснення, вільний розвиток та відповідальне життя уникає тоталітарних форми організації соціально-культурного простору, і прагне до визнання гідності людини, як основи суспільної консолідації» (с. 16). Ці положення представляють переважно останній, шостий розділ дослідження, однак своїм обґрунтуванням завдячують усій логіці розвитку авторської думки у попередніх розділах.

Слід також віддати належне авторському критичному аналізу філософської антропології як можливої теоретичної основи проблеми сенсу життя – під кутом зору її конструктивної, але розлогої і аргументованої критики, якій спеціально присвячено четвертий розділ дослідження. Так, у висновках до дисертації слушно зазначено: «Концепт Іншого у соціально-антропологічному контексті некласичних філософських підходів відіграє надзвичайно важливе значення у процесі деконструкції дисциплінарних дискурсів. Керуючись вагомою роллю Іншого у формуванні сенсо-розуміння зазначено, що Інший загалом сприяє актуалізації й прирощенню буттєвих смислів, різноманітним смисловим настановам й ціннісним орієнтирам, уможливлюючи самоідентифікацію й самовизначення Я, фігуруючи необхідною засадою вбудовування сенсо-розуміння в епістемні контексти культури й певного життєвіття, розгортанню солідарної мисленнєво-дискурсивної й логічної матриці, сприяючи здійсненню репрезентативного символічного естетичного досвіду з його основними смаками та перцептивними орієнтаціями» (пункт 17). Таким чином, критичний аналіз тенденцій розвитку класичної антропології вивів дисертантку на важливі конструктивні висновки, які прояснюють важливі аспекти соціально-філософського розгляду проблеми здобуття особистістю сенсу життя у соціальній комунікації, про що свідчить спеціальне положення наукової новизни: «...концепт Іншого у соціально-антропологічному контексті некласичних філософських підходів є ключовою комунікативною засадою формування притомного сенсо-розуміння, тобто голос Іншого стосовно

приватного простору людини сприяє конституюванню *належних* комунікативних підстав для соціально-культурних смислів/значень, які здатні позитивно стимулювати індивіда щодо розуміння сенсу життя» (с. 17). При цьому взаємодія з Іншим відбувається не довільно, не безосновно, але завдяки наявності у суспільстві певних цінностей та соціальних норм, які є результатом належних соціальних практик: «...завдяки дискурсивно-етичним практикам “відповідального життя” неklasична людина спроможна конституювати сенсо-розуміння як дискурс (притомне сенсо-розуміння), викликаючи альтернативні інтерпретації, дискурси й парадигми соціального розвитку» (с. 16).

Значна допоміжна робота, яка сприяла проясненню ключової проблематики дослідження, була здійснена авторкою у третьому та п'ятому розділах – переважно, це аналіз різноманітних загроз успішному утвердженню людиною сенсу свого життя. Серед цих сюжетів найбільш важливими для розвитку вітчизняної соціальної філософії нам видаються аналіз теми недопущення морального нігілізму, уникнення насилля щодо особистості: «...в умовах екологічних імперативів інформаційного розвитку, соціально-культурні реалії сучасної України формуються під впливом суспільної значущості таких смислових концептів, як *“схильність до спільного блага”* та *“значимих інших”*, які мотивуються рефлексивною засторогою від морального нігілізму й індивідуального й групового нарцисизму, відтак завдяки піднесенню смислів “відповідального життя” понад емпіричні обмеження егоїстичного сенсовідчуження й відповідної дискурсивно-етичної практики *“комфортного життя”*» (с. 15-16). Також привертає увагу виявлення авторкою парадигмальної основи шляхів інституційного недопущення її приниження завдяки окресленню того стану суспільства, який його неминуче породжує: «...соціальні й дискурсивні форми домінування та гордині, притаманні для традиційних суспільств і культур, є чинником приниження людини і насильства над нею; вони здійснюються зокрема через розпорошення смислового горизонту буття,

провокуючи його метафізичне “осідання”, що веде до відчуття абсурду й втрати сенсу життя» (с. 16). Авторка надає глибоку аналітику ситуації, яку Зігмунт Бауман характеризував як «плинний модерн», завдяки чому втрата сталих критеріїв ідентичності вже не сприймається як вирок, але постає як виклик, на який особистість має дати гідну відповідь. Дисертантка переконливо доводить, що така відповідь може бути лише притомною, відповідальною та солідарною. При цьому не може йти мова про заміну однієї «дисциплінарної влади» іншою, з одного боку, так само як не може йтися також про відкидання доречності дисциплінарного поділу наукових та філософських досліджень. Авторка швидше обстоює послідовно антиметафізичні позиції, висуваючи власним прикладом демонструючи, що знання з філософської аксіології, новітньої онтології, семіотики та епістемології виступають у якості теоретико-методологічної передумови компетентного соціально-філософського дослідження.

Дисертаційна робота відзначається ретельно науково опрацьованим змістом, логічним структурним викладом, узгодженістю концепції і висновків. Дисертація має свою теоретичну і практичну цінність, яка базується на можливості використання її положень у якості методологічного підґрунтя для нового соціально-філософського обґрунтування взаємопов’язаності когнітивних, ціннісних та поведінкових засад утвердження сенсу життя людини. Крім того, у даній роботі здійснено глибокий філософський аналіз проблеми розрізнення сенсу і смислу як філософських категорій, результати якого можуть бути використані не лише у нормативних курсах для студентів-філософів, але й у спецкурсах для студентів інших філософських спеціальностей – культурології, релігієзнавства, політології, а також на інших факультетах підготовки фахівців соціального та гуманітарного профілю.

Результати даного наукового дослідження, основні концептуальні ідеї та висновки, сформульовані в дисертації, було належним чином відображено

у наукових публікаціях авторки, вони пройшли цілком достатню апробацію і доповідались на численних всеукраїнських наукових конференціях.

У цілому дисертаційна робота Лідії Миколаївни Сафонік є актуальним, ґрунтовним, науково-ґрамотним, завершеним дослідженням, яке відзначається явною науковою новизною і виконано на основі глибокого аналізу наукових джерел з фокусацією дослідницького інтересу на теоретичних, методологічних та праксеологічних проблемах утвердження сенсу життя людини з урахуванням досягнень некласичної соціальної філософії, передусім завдяки ґрунтовній і конструктивній критиці авторкою здобутків соціальної антропології.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, слід все ж висловити кілька зауважень та побажань:

По-перше, авторка могла би чіткіше окреслити взаємозв'язок ціннісних та функціональних аспектів концептуалізації сенсу життя у некласичних філософських підходах. Така концептуалізація відображає, моделює та проектує реальні зв'язки між цінностями та соціальними та іншими функціями, які забезпечують відтворення та творення сенсів та смислів у соціальному житті людини. Авторка зазначає використання нею аксіологічного методу, однак не згадує функціональний підхід серед тих, які використовувала в ході свого дослідження. Водночас, практично в усіх розділах дослідження нею аналізуються ті чи інші функціональні зв'язки, а тому визначеність того, якою саме версією функціоналізму вона послуговується, було би слухним. Так, на с. 123, 137, 145-148 (розділ 2) авторка звертається до концепції Нікласа Лумана (Niklas Luhmann), щоправда лише на с. 137 згадує теорію соціальних систем, тому зрозуміти, якою мірою вона враховує запропоновану цим представником теорії соціальних систем версію функціоналізму, складно. До праць іншого класика теорії соціальних систем – Талкота Парсонса (Talcott Parsons) – дисертантка не зверталася. Втім, видається, що як ширше звернення до теорії соціальних систем, так і загалом до традиції функціоналізму у соціальному пізнанні

дозволило би авторці краще позначити функціональний бік творення та відтворення сенсів і смислів людського буття.

По-друге, авторка не завжди експлікує свою оригінальну філософську позицію щодо традиційно вживаних у іншому значенні філософських понять. Так, авторці варто було чіткіше прояснити своє розуміння співвідношення некласичного та постнекласичного етапів розвитку філософії. Згідно авторському формулюванню об'єкту та предмету дослідження, складається враження що «постнекласична філософія» як об'єкт дослідження має включати в себе «некласичні філософські підходи» як предмет дослідження. Водночас, широко вживане використання поняття «постнекласична філософія» передбачає її чітке розмежування з філософією некласичною – як історичне, так і концептуальне. В усякому разі, швидше можна говорити про включення «постнекласики» до некласичної філософії загалом, аніж навпаки. Також видається недостатньо чітко визначеним авторське використання феноменологічної редукції як засобу «ретроспекцію буттєвих смислів» (с. 13), тим більше, що в тексті роботи терміни «редукція» (с. 160, 231) та «редукціонізм» (с. 17), зустрічаються також і у іншому, також традиційному значенні, однак відмінному від властивого феноменологічному підходу.

По-третє, авторка цілком слушно звертається до теми перформативності при утвердженні сенсу життя, однак, на нашу думку, не повною мірою використовує аргументацію на користь такого підходу, а відповідно, не повною мірою розкриває його евристичний потенціал. Так, на с. 108 мова йде про тілесний перформанс, на с. 241 – про перформативну природу ідентичності, тоді як варто було би також залучити щонайменше тему перформативних висловлювань та пов'язаної з ними інтенційності, розкриті у творах Джона Л. Остіна (John L. Austin) та Джона Сьорла (John Searle), а також ідею перформативності як пов'язаної з продукуванням присутності як модусу людського буття у концепції учня Мартина Гайдегера (Martin Heidegger) Ганса Ульриха Гумбрехта (Hans Ulrich Gumbrecht).

По-четверте, авторці варто було приділити спеціальний підрозділ проблемі сенсу життя у зв'язку з формуванням, функціонуванням та розвитком світогляду людини, чіткіше окреслити закономірності взаємовпливів пошуків сенсу життя та становлення світогляду особистості. Авторка звертається до окремих праць Вільгельма Дільтея [Wilhelm Dilthey] та Карла Ясперса [Karl Jaspers], однак повною мірою не реалізувала потенціал осмислення їх значущості для розкриття проблеми взаємозв'язку світогляду та сенсу життя. Крім того, світоглядну проблематику у її зв'язку з сенсом життя інтенсивно розробляли представники Київської філософської школи – серед яких авторка згадує Володимира Шинкарука (без зазначення його належності до цієї школи), однак випускає з уваги постаті Олексія Яценка, Вадима Іванова та деяких інших. Варто брати до уваги, що філософські досягнення Анатолія Лоя, Анатолія Єрмоленка та багатьох інших сучасних вітчизняних дослідників, на ідеї яких спирається авторка, зазнали визначального впливу Київської філософської школи, що варто враховувати не лише з поваги до неї, але й заради пошуку джерел сенсів і смислів вітчизняного філософування.

По-п'яте, авторка застосовує у підрозділі 6.2. поняття «значимі інші», однак не пояснює відмінність свого тлумачення цього терміну від його визначення у теорії Джорджа Герберта Міда (George Herbert Mead) та загалом у традиції символічного інтеракціонізму. Серед представників зазначеної традиції авторка називає лише Тамотсу Шибутані (Tamotsu Shibutani) у пункті 1.3.3.2., причому побіжно і без розкриття зв'язку з концептом «значимих інших». Водночас, залучення ідей Джорджа Герберта Міда, а також інших представників символічного інтеракціонізму, передусім Герберта Блумера (Herbert Blumer), Ірвіна Гофмана (Erving Goffman), а також дотичної до їх проблематики концепції Уільяма А. Томаса (William Isaac Thomas) (особливо знаменитої «теореми Томаса») збагатили би аргументативну базу дослідження.

По-шосте, у роботі подекуди зустрічаються неточності, які, втім, мають редакційний характер і не викривляють значення авторського тексту. Так, грузинського та російського психолога і педагога Шалву Амонашвілі та російську психологиню Людмилу Анциферову зараховано до українських психологів (с. 6), неточно вказано прізвище та назву роботи Ніни Іванової «Філософський аналіз проблеми смислу буття людини» (с. 8), а також подекуди трапляються деякі подібні помилки далі по тексті. Зустрічаються невимушені повтори незначних уривків тексту: наприклад, у висновках до дисертації у пунктах 21 і 23 зустрічаємо одне й те ж речення. Втім, майже всі означені огріхи легко могли би бути виправлені, ці огріхи не впливають на концепцію, обсяг та доказову базу дослідження і мають більшою мірою стилістичний характер, а тому не мають суттєвого значення для кваліфікаційної оцінки дисертаційного дослідження.

При цьому слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання не заперечують актуальність, новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи в цілому і не піддають сумніву наукову вартість дослідницької праці дисертантки.

В цілому ж дисертація Лідії Миколаївни Сафонік є самостійним і завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності дають підстави стверджувати, що мету дисертації – керуючись соціально-антропологічним аналізом феномену сенсу життя виявити особливості його концептуалізації в контексті некласичних філософських підходів – успішно досягнуто. Такі результати отримано у результаті дослідницької роботи, яка є соціально-філософською за своєю методологією, понятійним апаратом та засобами доведення. Відповідно, у дисертації здійснено масштабні і концептуальні узагальнення здобутків, досягнутих раніше іншими дослідниками щодо зазначеної проблематики, на основі цього авторка розвиває один з важливих напрямів сучасної соціальної філософії – а саме філософське дослідження соціально-антропологічного виміру проблеми сенсу життя.

Зміст автореферату дисертаційної роботи є тотожним основним положенням її рукопису. Основні положення дисертаційного дослідження Лідії Миколаївни Сафонік пройшли достатню апробацію на профільних наукових конференціях, а також підтверджені численними успішними публікаціями у наукових фахових виданнях, у тому числі й іноземних та вітчизняних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз.

Подана до захисту дисертація Лідії Миколаївни Сафонік «Концептуалізація сенсу життя у неklasичних філософських підходах: соціально-антропологічний контекст» виконана на належно високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теоретичної і практичної філософії
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

М.І. Бойченко

Підпис засвідчую
Вчений секретар НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
21.03.2015

